

сучасних наук: теорія та практика-2006: Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 16-30 червня 2006 р. –Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. –Том 1. Право. –С.30-32.

44. Проскуряков П.Д. Деякі питання вдосконалення змісту сучасних принципів галузі трудового права України // Становление современной науки-2006: Матеріали I міжн. науч.-практ. конф., г. Днепропетровск, 16-30 октября 2006 г. –Днепропетровск: Наука и образование, 2006. –Т.5. –С.32-34.

45. Проскуряков П.Д. Формування в Україні соціального права: аналіз концептуальних засад // Від громадянського суспільства – до правової держави: Матеріали I міжн. науч.-практ. конф., м. Харків, 28 квітня 2006 р. –Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2006. –С.294-299.

46. Проскуряков П.Д. Принципи міжнародного трудового права та їхня реалізація за умов інтеграції України до Європейської спільноти // Розвиток господарсько-правового забезпечення сучасної економіки: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 27 жовтня 2006 р. –Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2006. –Ч.1. –С.197-198.

47. Проскуряков П.Д. Видова диференціація правових принципів у сфері регулювання соціально-трудових відносин: критерії, методологія // Науково-практичний потенціал світу – 2006: Матеріали III міжн. науч.-практ. конф., м. Дніпропетровськ, 18-28 листопада 2006 р. –Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. –Т.15. –С.36-39.

48. Проскуряков П.Д. Проблемні питання реалізації принципу свободи праці в сфері службово-трудових відносин працівників органів внутрішніх справ України // Трудове право України в контексті європейської інтеграції: Матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 25-27 травня 2006 р. /За ред. В.С. Венедіктова. –Харків: УАФТП, ХНУВС, 2006. –С.340-344.

49. Проскуряков П.Д. Заборона дискримінації та диференціація правового регулювання в сфері службово-трудових відносин: їхній зміст, співвідношення // Становление современной науки-2006: Матеріали I міжн. науч.-практ. конф., г. Днепропетровск, 16-30 октября 2006 г. –Днепропетровск: Наука и образование, 2006. –Т.5. –С.34-37.

Надійшла до редколегії 07.07.2006

ПРОСКУРЯКОВ П.Д. ИССЛЕДОВАНИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ И СУЩНОСТИ ОСНОВНЫХ ПРИНЦИПОВ ОБЛАСТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Выполнен анализ сущности и места категории «принципы права» в понятийном аппарате современного трудового права Украины.

***

PROSKURJAKOV P.D. RESEARCH OF CONCEPTUAL BASES TO DEFINITION OF CONCEPT AND ESSENCE IN MAIN PRINCIPLES OF THE LABOR LAW AREA

The analysis of essence and place of a category «principles of the right» in the conceptual device of the modern labor law of Ukraine is executed.

УДК 349.6

Я.С. РЯБЧЕНКО

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

ЕКОЛОГІЧНА ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРИ ГЕОЛОГІЧНОМУ ВИВЧЕННІ НАДР¹

Щодо регулювання відносин з екологічної відповідальності геологічного вивчення надр запропоновано доповнити Кодекс України про надра нормами, що повинні регулювати межі означеної відповідальності та визначити випадки, при яких вона настає для суб'єктів з геологічного вивчення надр.

В умовах реформування відносин власності на природні об'єкти та економічних відносин, виникає необхідність належної регламентації законодавчих норм, визначаючих механізми захисту прав і інтересів держави, громадян, юридичних осіб відносно негативного змiну стану природних об'єктів, пошкодженням здоров'я і майна громадян в результаті господарської діяльності різноманітних суб'єктів. Одним із таких механізмів виступає в першу чергу цивільно-правова відповідальність за спричинення екологічної шкоди. У законодавстві іноземних держав дуже чітко прописані норми про екологічну відповідальність - так, законодавство Німеччини у Законі «Про екологічну відповідальність» закріплює визначення відповідної

екологічної відповідальності - відповідальності власників установок за вплив на навколишнє природне середовище, яке викликало за собою смерть, вчинення шкоди здоров'ю або власності будь-якого суб'єкта.

На відміну від законодавства тієї ж Німеччини, у національному законодавстві України відсутнє будь-яке визначення поняття екологічної відповідальності за спричинену екологічну шкоду, що недостатньо чітко регламентує порядок настання екологічної відповідальності різноманітних суб'єктів за спричинену екологічну шкоду та порядок її відшкодування.

Багато присвячено досліджень розв'язанню даної проблеми окремими вченими, однак усі вони стосувались правового статусу екологічної безпеки взагалі чи загального тлумачення екологічної відповідальності згідно Конституції. Але ні В.І. Андрейцев, В.Н. Гиряєва, І.О. Красно-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Станіславський В.П. (НЮАУ).

ва та інші автори цих досліджень і публікацій не розкривали екологічну відповідальність за спричинену екологічну шкоду при геологічному вивченні надр, що важливе для держави [1-3]. Тому на правовому рівні необхідно визначити, яка існує екологічна відповідальність та в чому її сутність при геологічному вивченні надр.

У квітні 2004 року Європейський парламент прийняв Директиву «Про екологічну відповідальність для попередження та санації екологічної шкоди», яка закріплює два режими відповідальності: що зобов'язує до вчинення відповідних дій та яка зобов'язує до покриття витрат за екологічну шкоду. Перший режим включає в себе два види відповідальності: 1) у випадках, коли шкода ще не спричинена, користувач повинен проводити потрібні превентивні міри; 2) у випадках, коли шкода вже спричинена, користувач повинен проінформувати про те, що сталося, компетентні органи і виконати відповідні дії по санації [2]. Доцільно було би закріпити відповідну норму щодо екологічної відповідальності і до національного законодавства, що дозволить і в нашій державі настільки чітко врегулювати питання екологічної відповідальності.

Екологічна шкода вважається наслідком за здійснення екологічного правопорушення, в тому числі в сфері геологічного вивчення надр. Це неодноразово підкреслюється і в роботі [3]. Метою держави, як і суспільства в цілому, є прагнення зменшення екологічних правопорушень, що можливо шляхом збільшення ефективності норм з попередження правопорушень та норм юридичної відповідальності за їх здійснення. До попереджувальних норм загального характеру можна віднести правові норми, які включають належну організацію виробництва і природовикористання, з моніторингу навколишнього природного середовища, державного екологічного контролю. Велике значення відіграють також норми загального контролю та норми про правове виховання разом із спеціальними нормами попередження правопорушень.

За силою і характером впливу на поведінку природокористувача можна виділити такі спеціальні попереджувальні норми: 1) стимулюючі та заохочуючі; 2) змушуючі; 3) попереджувальні чи норми пересічення; 4) страховочні; 5) гарантійні. Існують заохочувальні норми, які стимулюють природокористувачів не допускати правопорушень, та діють прямо і безпосередньо. Стимулюючі норми проявляються у стимулюванні природоохоронних дій, але є закритими і виявляються лише в процесі економічного аналізу. Отже існують деякі особливості попередження та припинення екологічних правопорушень, які потребують коректив відповідно до діючого законодавства.

Щоб відрізнити екологічне правопорушення при здійсненні екологічного вивчення надр від інших правопорушень, необхідно вказати на наступні його ознаки.

Правопорушення буде вважатись екологічним, якщо при здійсненні дії або без дії мало місце обов'язкове використання природних об'єктів, а саме при проведенні їх геологічного вивчення, що спричинило екологічну шкоду. Так, при проведенні геологічного вивчення ресурсів надр здійснюється значний негативний вплив на біосферу, при цьому зачіпаються по суті всі її елементи: водний та повітряний басейни, земля, тваринний та рослинний світ. Негативний вплив на біосферу має дві основні форми: перша - виділення в біосферу речовин та енергії. Друга - використання ресурсів біосфери. Тобто, держава повинна бути зацікавлена в покращенні екологічного стану в країні, що потребує створення правового механізму використання надр, їх геологічного вивчення, і яке б змістовно зменшило негативний вплив усіх видів надрокористування на

навколишнє природне середовище.

І.О. Краснова зазначає, що при спричиненні екологічної шкоди існують такі традиційні цивільно-правові категорії, як причинний зв'язок між діями та настанням наслідків, критерії встановлення факту завдання шкоди, а також механізм їх оцінки, який потребує свого розвитку з врахуванням їх особливостей [3]. Для встановлення причинного зв'язку використовуються передбачені законодавством вимоги обліку та реєстрації джерел забруднення, забруднюючих речовин, даних моніторингу і виміру викидів та скидів. Порядок здійснення державного моніторингу визначається Кабінетом Міністрів України. Зміст екологічного моніторингу полягає в тому, що це система спостережень, оцінки та прогнозу стану навколишнього природного середовища, джерел антропогенних впливів і своєчасного виявлення тенденцій зміни екосистем для забезпечення прийняття рішень в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів. Дані моніторингу є дуже корисними для відшкодування шкоди.

Інститут цивільно-правової відповідальності в екологічному праві регулюється значною кількістю нормативно-правових актів. Існує велика кількість норм, які враховують особливості навколишнього природного середовища, їх компонентів щодо відшкодування збитків, завданого державі і суспільству, негативними змінами природних вимог під впливом господарської та іншої діяльності.

В екологічному праві власне шкода, завдана порушенням норм екологічного права називається екологічною шкодою. Таким чином, екологічна шкода – це матеріальна шкода, заподіяна суспільству, навколишньому природному середовищу та державі юридичними чи фізичними особами в результаті дії з умислом чи необережного порушення правових екологічних вимог. В економічному аспекті все це трансформується в вартість втраченого чи пошкодженого майна, природних об'єктів і ресурсів, необхідних компенсацій на очистку чи рекультивацію навколишнього природного середовища, відновлення здоров'я людей, а також потерпілим, й вартість не отриманого доходу в результаті втрати природних ресурсів – джерел природної сировини.

Частиною екологічної шкоди може бути також вчинення фізичній особі моральних переживань у зв'язку з неможливістю продовжувати активне суспільне життя, втратою роботи, а також фізичним болем, зв'язаним з пошкодженням здоров'я або у зв'язку з хворобами, перенесеними в результаті моральних страждань. Така шкода називається моральною шкодою, і в випадках, коли пошкодження чи втрата природних об'єктів визиває такі моральні переживання, позовні заяви про компенсацію моральної шкоди також можуть пред'являтися в контексті юридичної відповідальності за порушення норм екологічного права.

Екологічне законодавство не передбачає пріоритет реального відшкодування шкоди, що знижує значення інституту відшкодування шкоди для підтримання та охорони навколишнього природного середовища. Зміст проблеми зосереджується на тому, що в багатьох випадках той, хто вчиняє шкоду, об'єктивно не в змозі відновити порушені природні умови, наприклад, очистити геологічний об'єкт від забруднюючих речовин. Але цивільним та екологічним законодавством закріплений принцип відшкодування екологічної шкоди в повному обсязі. Це означає, що незалежно від того, що передбачено законодавством, обмеження цивільно-правової відповідальності для того, хто вчинив правопорушення не існує, тому поте-

рпійлий повинен отримати повну компенсацію за спричинену йому екологічну шкоду. Однак в такій компенсації можуть брати участь різні особи, в тому числі і держава. Виходячи з цього існують три моделі компенсації:

По-перше, використовується модель, при якій окремі об'єкти мають право обмежувати свою цивільну відповідальність у встановлених законом чи міжнародним договором рамках. У цьому випадку необхідно мати фінансове забезпечення в певних рамках відповідальності, котре включає страховий поліс, державні та інші гарантії, власні кошти.

Друга модель використовується в міжнародних відносинах і торкається забруднення моря нафтою і вчинення шкоди іноземним державам, громадянам чи юридичним особам.

Третя модель компенсує екологічну шкоду для ряду промислових об'єктів, і проводиться в контексті потреб про обов'язкове страхування.

Відповідальність за порушення законодавства, яке регулює геологічне вивчення надр, передбачено Гірничим законом України, Кодексом України про надра та Кодексом України про адміністративні правопорушення [4; 5]. Якщо Гірничий закон України та Кодекс України про надра передбачають дії, в результаті яких особи несуть відповідальність за порушення законодавства про надра в цілому, то Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність фізичних осіб за порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр, яке може призвести чи призвело до недостовірної оцінки розвіданих запасів корисних копалин або умов для будівництва та експлуатації підприємств по видобуванню корисних копалин, а також підземних споруд, не зв'язаних з видобуванням корисних копалин, втрата геологічної документації, дублікатів проб корисних копалин і керна, необхідних при подальшому геологічному вивченні надр і розробці родовищ [6].

Таким чином, відповідальність фізичної особи за порушення законодавства, яке регулює геологічне вивчення надр, настає тільки при порушенні відповідних правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню, з настанням зазначених наслідків. Розмір такої адміністративної відповідальності дорівнює від десяти до чотирнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Також підставою для компенсації екологічної шкоди в результаті геологічного вивчення надр, виступає незаконні дії фізичної особи (рішення) або бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та їх об'єднань, суспільних об'єднань і посадових осіб, державних службовців, в результаті порушення яких була вчинена шкода чи моральна шкода. Такі дії (рішення) визнаються незаконними, якщо в результаті їх вчинення (прийняття) порушені права громадян на сприятливе навколишнє природне середовище, на отримання інформації про стан навколишнього середовища та інші права громадян, передбачені статтею 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [7].

Необхідно відмітити, що крім фізичних осіб геологічне вивчення надр здійснюють і юридичні особи. При цьому наслідки за екологічне правопорушення можуть бути значно суттєвими, тому відповідальність юридичної особи, яка є суб'єктом з геологічного вивчення надр, повинна бути порівняною до вчиненої екологічної шкоди та чітко прописана у Кодексі України про надра, а саме необхідно зазначити порядок застосування та розмір штрафних санкцій за порушення вимог під час геологічного вивчення

надр.

Використання надр без попереднього його геологічного вивчення, може привести до зменшення родовищ корисних копалин, а в подальшому взагалі його зникнення. Тому під час геологічного вивчення надр повинні забезпечуватись такі основні вимоги щодо їх охорони:

- ведення робіт методами і способами, які б виключали невинуваті втрати корисних копалин, зниження їх якості, надмірне руйнування ґрунтового покриву та забруднення навколишнього природного середовища;

- розміщення видобутих гірських порід і корисних копалин, яке б не перевищувало нормативів допустимого негативного впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я населення;

- проведення попереднього геологічного вивчення надр, яке забезпечує достовірну оцінку запасів корисних копалин або параметрів ділянок, що надаються у користування з метою, не пов'язаною з видобуванням корисних копалин;

- вивчення надр з метою максимально можливої утилізації розкритих порід і відходів збагачення та переробки видобутих корисних копалин;

- своєчасна та повноцінна рекультивация порушених у процесі проведення геологорозвідувальних робіт земель.

Перелік таких вимог під час геологічного вивчення є вичерпний, тому недотримання їх суб'єктами з геологічного вивчення тягне за собою настання відповідної відповідальності у разі заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу або встановлення факту порушення норм, правил і інших вимог щодо проведення робіт з геологічного вивчення надр.

На сьогодні більшість нафтогазових проектів характеризуються великим ступенем ризику. Щодо спричинення екологічної шкоди, з метою їх зменшення на передінвестиційній стадії можливо використати такі способи як розподілення ризику між учасниками проекту, страхування ризику, створення резерву на покриття непередбачених витрат. Схема облаштування, місце народження і варіантів зовнішнього транспорту видобутку продукції повинна містити дані про страхування відповідальності по відшкодуванню шкоди навколишньому природному середовищу під час облаштування місця народження та спорудження об'єктів зовнішнього транспорту, видобуваної продукції і про страхування ризику відповідальності за вчинення шкоди при використанні особливо небезпечного промислового об'єкта.

Таким чином, щоб відрізнити екологічне правопорушення з геологічного вивчення надр від інших правопорушень потрібно відокремлювати ознаки цього правопорушення від інших. Правопорушення з геологічного вивчення надр буде екологічним, якщо при здійсненні геологічного вивчення надр, тобто при проведенні відповідних геологічних та інших робіт мало місце: отримання недостовірних даних про геологічну будову надр, процесів, які відбуваються в них; проведення недостовірної оцінки розвіданих родовищ корисних копалин; неякісне збереження або втрата геологічної документації, зразків корисних копалин; неякісне проведення належної експертизи інформації про надра та її відповідної обробки; тощо.

Слід зазначити, що з урахуванням вище викладеного можливо зробити висновок з даного дослідження, що на сьогоднішній день відповідальність за порушення законодавства, яке регулює геологічне вивчення надр, недостатньо повно забезпечує захист навколишнього природного середовища, здоров'я населення та інтересів держави. То-

му уявляється необхідним доповнити Кодекс України про надра відповідними нормами, які повинні регулювати межі відповідальності та визначити випадки, при яких настає відповідальність всіх суб'єктів з геологічного вивчення надр. Так, необхідно зазначити поняття екологічної шкоди під час геологічного вивчення, під якою слід розуміти матеріальну шкоду, заподіяну суспільству, навколишньому природному середовищу та державі, суб'єктами з геологічного вивчення надр в результаті їх умисних або необережних дій, які привели до порушення правових екологічних вимог під час геологічного вивчення надр. Також необхідно у Кодексі України про надра закріпити відповідальність юридичної особи, яка є суб'єктом з геологічного вивчення надр, та зазначити порядок застосування і розмір штрафних санкцій за порушення вимог під час геологічного вивчення надр. Однак все це потребує подальшого правового дослідження у даному напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб. –К.: Знання-Прес, 2002. –332 с.
2. Гиряева В.Н. Экологическая ответственность: 20-й

Трирский colloquium по экологическому и техническому праву // Экологическое право. –2005. –№ 4. –С.44-46.

4. Гірничий закон України від 06.10.1999 р., № 1127-XIV (із змінами, внесеними згідно із Законом від 19.01.2006 р. № 3370-IV) // ВВР України. –1999. –№ 50. –Ст.433.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р., № 8073-X (із змінами, внесеними згідно із Законом від 01.07.2006 р. № 3503-XV) // ВВР УРСР. –1984. –№ 51. –стор.1122.

3. Краснова И.О. Правовое регулирование возмещения экологического вреда // Экологическое право. –2005. –№ 4. –С.26-33.

7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р., № 1262-XII (із змінами, внесеними згідно із Законом від 03.03.2006 р. № 3421-XV) // ВВР України. –1991. –№ 41. –Ст.546.

5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., № 132/94-ВР (із змінами, внесеними згідно із Законом від 19.01.2006 р. № 3370-IV) // ВВР України. –1994. –№ 36. –Ст.340.

Надійшла до редколегії 07.07.2006

РЯБЧЕНКО Я.С. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПРИ ГЕОЛОГИЧЕСКОМ ИЗУЧЕНИИ НЕДР

Относительно регулирования отношений по экологической ответственности геологического изучения недр предложено дополнить Кодекс Украины о недрах нормами, которые должны регулировать границы обозначенной ответственности и определить случаи, при которых она наступает для субъектов по геологическому изучению недр.

***

RJABCHENKO JA.S. ECOLOGICAL LEGAL RESPONSIBILITY AT GEOLOGICAL STUDYING BOWELS Concerning regulation of attitudes under the ecological responsibility of geological studying bowels it is offered to add the Code of Ukraine about bowels to norms which should adjust borders of the designated responsibility and to define cases at which it comes for subjects on geological studying bowels.

I.V. СОЛОШКІНА

Харківський національний університет внутрішніх справ

УДК 332.025.15

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПІДПРИЄМНИЦТВА¹

Види дозвільної діяльності щодо підприємництва на підставі аналізу їх правової природи виділені за ознакою напрямку здійснення: легітимація суб'єкта підприємництва; надання суб'єкту підприємництва права на провадження певних дій; діяльність у сфері використання ядерної енергії; діяльність у сфері операцій з предметами і речовинами, які знаходяться у обмеженому обігові; діяльність у сфері захисту економічної конкуренції. Визначені особливості кожного виду дозвільної діяльності.

В економіці України продовжує активно формуватись

ринкове середовище, основою якого є діяльність суб'єктів різних форм власності і господарювання. Не можна не зазначити певну стихійність цього процесу, що інколи призводить до дисбалансу економічного розвитку. За та-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Рябченко О.П. (ХНУВС).